

Iz zgodovine kranjskih trgov.

12. Planina.

(Konec.)

rh 704 m visokega Hasberga je stal v srednjem veku močan in velik grad enakega imena. Bil je rodni grad gospodov Hasberg, ki so iz neznanega vzroka — mogoče vsled požara po streli — to višino zapustili in sezidali nižje doli novi grad. Zadnji Hasberg, Ludovik, se omenja leta 1481., leta 1494. pa se omenjajo že Ravbarji. Prvi kakor drugi niso bili tu neodvisni gospodje, ampak so dobivali graščino le v najem ali fevd od Goriških grofov, nato od Celjskih do leta 1456. in pozneje od avstrijske vladarske hiše, ki ga je dajala v najem raznim plemičem.

Strašni potres, ki je leta 1511., 26. marca, porušil po deželi kranjski vse polno cerkva in gradov, je spravil v razvalino tudi grad Hasberg.¹

Avstrijski vladarji so dali (kakor omenjeno) v najem Ravbarjem Hasberg leta 1494., leta 1476. pa se omenjajo na Hasbergu plemeniti Wagen. Pozneje so znani: 1593. pl. Einkührn, 1621. knezi Eggenberg, 1716. pl. Kobencelj. Ti so izumrli leta 1810. Ivan Filip Kobencelj je zapustil Hasberg Mihaelu pl. Coronini, sinu Aleksandre Kobencelj, katero je poročil Ivan Karol Coronini pl. Cronberg. Mihael Coronini je poročil l. 1812. Sofijo r. Fagan. Ta je prodala 8. septembra 1846. Hasberg, Logatec, Šteberk in Jamo knezu Weriandu Windischgrätz za 650 tisoč gld. V to vsoto so bili všteti tudi dolgovi, s katerimi so bile obremenjene te graščine v znesku 315 tisoč gld.² Weriandu je sledil na tem posestvu l. 1870., 17. avgusta, sin Hugon Windischgrätz.

Planina je bila v dušnopastirskem oziru do leta 1555. oskrbovana iz Cerknice. Tega leta je bil pa ustanovljen na Planini vikarijat, ki je bil z materjo faro, s Cerknico, vtelešen opatiji v Bistri, dokler ni bila ta opatija s cesarskim odlokom z dne 29. januarja l. 1782. zatrta. Leta 1784. se je ločila od Planine sedanja župnija Unec. Dne 17. maja 1848. leta je pa povzdignil škof Anton Alojzij Wolf Planino v župnijo.

Planino so v bežnem časovnem toku zadevale razne nesreče.

Ob času turške sile sta trg in okolica veliko trpela. V hasberškem urbariju je namenjen napad Turkov na Planino leta 1559. Iz drugih virov je pa znano, da so napadli Turki Planinsko kotlino 30. januarja 1559. Cerkev svetega Mihaela nad vasjo Jakovica je bila na novo zidana l. 1556. Dan napada je bila ravno nedelja. Ljudje so bili maloprej zvedeli, da straši Turek po okolici. Znosili so torej svojo premičnino v močno zidano cerkev. Ko so pridrli Turki, so našli vasi Laze in Jakovico prazni. Napadli so cerkev, kamor so se ljudje zaprli. Lotili so se cerkvenih vrat; začeli so jih

¹ Musealheft 1862. 115.

² Mittheil. 1904. 36.

nasekavati, pa niso uspeli. Narejena so bila namreč vrata iz hrastovih plohov in obita z velikimi žebli prav na gosto. Ker Turki niso mogli v cerkev, so požgali obe vasi Laze in Jakovico in drvili naprej proti Logatcu.

Iz tega poročila izvemo, da je bila cerkev svetega Mihaela na Jakovici do tega leta vikarijatna cerkev. Po tem turškem napadu so pa premestili vikarijat k cerkvi svete Marjete v Planini. Po zatrdilu starinoslovcev sta ti cerkvi svete Marjete in svetega Mihaela iz najstarejše dobe krščanstva med Slovenci, iz dobe njih pokristjanovanja.

To cerkev svete Marjete nam omenja zapisnik cerkvenih dragocenosti iz leta 1526. Stala pa je gotovo že davno prej. Kakor skoraj povsod po Kranjskem in po Slovenskem so stavili Slovenci cerkve na čast sveti Marjeti ob močvirnih krajih.³ Tudi obe cerkvi na Jakovici in sv. Duha na Gori omenja isti zapisnik.

O Planinski gori imamo prvo poročilo iz l. 1584. Kakor je znano, se suhoparni protestantizem našemu ljudstvu ni mogel priljubiti. Iskalo je drugod svoje verske utehe. Že Trubar sporoča l. 1562. v predgovoru h glagolskemu prevodu Novega Testamenta o čudnih ljudeh, ki se ob belem dnevu vpričo ljudi mečejo po tleh kakor božjastni. Tresejo se in zvižajo, a ko jih mine napad, in se zavedó, pripovedujejo, da se jim prikazuje Marija in ukazuje, naj se na tem ali onem kraju zida cerkev. Ako bi ljudje tega ne storili, bodo prišle nanje hude nadloge in nesreče, da niti tretji del njih ne bo ostal pri življenju. — Te verske blodneže so imenovali »mučenike«, »zamaknjence« ali »štiftarje«.

V Planini na Notranjskem je živela v tem času neka Maruša, hči Andreja Pogorelca in žena Lenarta Meduda. Ta je pravila ljudem, da se ji je pri belem dnevu prikazal Kristus. Ukazal ji je, naj postane »štiftarica«. Konec sveta je prišel, in krivi preroki so vstali. Marija bo pa rešila svet pogube, zato morajo ljudje na goro in se tam mučiti. Kmalu je imela ta Maruša na gori veliko trumo ljudi okoli sebe. Celo iz Ribnice je prišlo na to goro 600 mož in ženâ. Tisočera množica se je zbrala okoli cerkve, vdrla v zaprto cerkev in se tam mučila. Cerkniški župnik Vincenc Peg in planinski vikarij Gregor Ravnikar sta to obiskovanje cerkve na gori celo podpirala. Nadvojvoda Karel pa je zapovedal (1584.), da se mora v cerkvi pobrati vse cerkveno posodje in vse vrednosti, potem pa cerkev požgati. To se je tudi izvršilo.⁴ — Sedanja cerkev na Planinski gori je zidal okoli leta 1639. cerkniški župnik Cimerman, in je danes močno obiskovana božja pot.

Kuga je v Planini močno razsajala leta 1476. Takrat so gospodovali na Hasbergu pl. Wagen in iz obljube so v tisti stiski veliko svojega premoženja obrnili v to, da se je zidala v Cerknici od Turkov požgana župnijska cerkev.

³ Mittheil. 1895. 30.

⁴ Mittheil. 1863. 67.

Kolera je morila v Planini leta 1830., 1855. in 1866. Zanesli so jo iz Italije vračajoči se vojaki.

Če odštejemo veliki požar, ki je 8. avgusta 1808. upepelil v Planini mnogo hiš na Stari cesti okoli cerkve sv. Roka, in pa ravno imenovana obiskovanja po koleri, so spomina vredne tudi velike povodnji, ki so delale v tej kotlini mnogokrat obilo kvare.

Velikanska povodenj je nastopila l. 1802. v začetku meseca novembra. Voda je dosegla cerkveni prag v Spodnji Planini. V mnogih hišah je stala tako visoko, da so prišli le s čolni v prvo nadstropje. Na mostu proti Lazom je kazala zastala voda tri metre višočine in se dolgo časa ni premaknila. Ljudje so se bali, da ne bo več odtekla. Kmalu je pa pritisknil mraz in celo kotlino pokril z močno ledeno ódejo, iznad katere so moleli le vršički posameznih dreves. Šele o kresu je potem odtekla voda popolnoma.

Leta 1820. je bila deloma vsa vas Laze pod vodo. Sosednji grič Jakovica je bil pet mesecev podoben otoku. Ob največji povodnji l. 1851.—1852. je bilo v kotlini 7.5 m zastale vode, ki je odtekla šele čez devet mesecev. Ob povodnji meseca decembra l. 1881. je pa stala voda 3 m visoko. Tudi povodenj v začetku meseca maja l. 1892. je napravila tu neizrečeno veliko škode. Neprestani nalivi so kotlino čez in čez popolnoma zalili. Voda je pljuskala 80 cm visoko nad precej vzdignjeno cesto med gradom Hasberg in trgov. Ljudje so mogli drug do drugega le po čolnih. Voda se je umaknila v podzemeljske prostore šele v štirih tednih. Vsa setev je bila uničena.

Bolj kakor velikih »zimskih povodnji« se boje ljudje »malih« pomladnih in poletnih povodnji, ker zablatijo travnike in pokončajo poljske pridelke. V malo urah je pogosto trud enega leta skoraj popolnoma uničen.

Glavni vzrok povodnji je pač ta, da požiralne jame ne morejo sprejeti toliko vode, kolikor je doteka. Požiralniki so namreč majhni. Povodenj pa nanese kamenja, žaganje, lesa in blata, kar jame zamaši. Tudi se v podzemeljskih rovih utrgajo včasih kar skalnati skladi in ovirajo odtok vode.⁵

Spomina vredni so tudi visoki obiski tega kraja. Leta 1660., 15. septembra, je prenočeval v gradu Hasberg Leopold I. Dne 5. septembra je prišel namreč čez Ljubelj na Kranjsko, da sprejme v Ljubljani poklonitev deželnih stanov in potrdi pravice in svoboščine dežele. Po končanih slovesnostih v Ljubljani se je odpeljal cesar proti Gorici. Iz Ljubljane je šla vožnja po Ljubljaniči do Vrhnike in dalje čez Planino na Vipavo. Hasberg je bil takrat last knezov Eggenberg.⁶

Leta 1844., 20. januarja, so prenočevali v Planini trije Črnogorci. Ljudje so mislili, da so kupci, pozneje so pa žvedeli, da je bil med njimi Peter II. Petrovič Njeguš, črnogorski vladika (1830—1851), ki je imel tudi svetno oblast. Bil je zadnji črnogorski knez in škof v eni osebi.

⁵ Mat. Slov.: Cerkn. jezero 1898. 63.

⁶ Dimitz, G. Kr. IV. 16.

Njegov naslednik Danilo I. (1851—1860) je prevzel le vladarsko oblast in se je imenoval knez. Ko je padel pod zavratno roko zločinčevu, mu je sledil Nikica I., ki je vladal Črnogoro od l. 1860.

Leta 1864., meseca novembra je prišel na povabilo kneza Windischgraetza na medvedji lov na Javornik tudi avstrijski cesar Franc Jožef I. (1848—1916). Po brezuspešnem lovu se je vrnila lovska družba v planinsko graščino Hasberg. Prve dni meseca novembra 1864. so bili namreč knezovi lovci zasledili 11 medvedov. O tem je zvedel cesar, velik prijatelj lova. Izrekel je željo, da bi se rad udeležil lova na javorniške medvede. Petinsedemdesetletni starček knez Werian je poslal svojega najstarejšega sina, princa Hugona na Dunaj, da povabi cesarja na lov. Neprestani nalivi so pa raztopili sneg in izbrisali vsako sled za kosmatinci, ki so se bili menda vsled neurja potaknili po svojih brlogih.⁷

V Planini v »Bilharjevi hiši« je bil rojen 7. septembra 1818. slovenski pisatelj, pesnik in skladatelj Miroslav Vilhar, ki je umrl na Kalcu pri Senožečah 6. avgusta 1871. Svojim pesmicam je napravil sam prav prijetne napeve. Tudi novejši skladatelji so porabili njegove pesmi: n. pr.: J. Žirovnik »Planinarica«:

»Rožic ne bom trgala,
da bi vence spletala.
Ako bi je trgala,
rožica bi umirala.«

⁷ Koledar Dr. sv. Mohorja 1889.

